

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

*Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор з навчально-наукового
інституту історії та філософії
Підпрсз Ю.В.

« 17 » 08 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

підготовки магістра
галуззю знань 01 Освіта,
спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)

Інститут історії, права та міжнародних відносин

Європейська кредитно-трансферна система
організації освітнього процесу

Суми - 2020

Робоча програма з виробничої практики для студентів за напрямом підготовки магістра, спеціальність: 014 Середня освіта (Історія).

Розробник: к.п.н., доцент Моцак С.І.

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

Протокол № 1 від «27» серпня 2020 р.

ЗМІСТ

Вступ

1. Загальні положення

2. Мета і завдання виробничої (педагогічної) практики в закладах освіти

3. Порядок організації та керівництво виробничою (педагогічною) практикою

4. Індивідуальне завдання практиканта виробничої педагогічної практики

5. Форми контролю проходження практики та критерії оцінювання результатів практики

6. Позакласна робота з фаху

ВСТУП

Професійна підготовка майбутнього вчителя формування його педагогічних здібностей здійснюється в процесі навчальної діяльності, важливою частиною якої є виробнича (педагогічна) практика, яка забезпечує інтеграцію знань та їх застосування. Педагогічна практика посідає особливе місце у системі підготовки майбутніх вчителів історії. Діяльність магістрантів у період практики є аналогом професійної діяльності вчителя (викладача), вміщує в собі всі її види та функції.

Під час практики магістранти повинні ознайомитись з основними функціями педагогічної діяльності вчителя/викладача історії, спостерігати і аналізувати його діяльність на уроках/заняттях та у позаурочний час. Магістранти мають змогу реалізувати отримані під час учбового процесу фахові та психолого-педагогічні знання і вміння. У них є можливість моделювати навчально-виховний процес, реалізовувати на практиці створені моделі та оцінювати їх ефективність.

Програма практики передбачає формування методологічної культури майбутніх вчителів історії, яка втілюється у володінні системою методів навчання, технологією передачі знань та рівнем сформованості вмінь контрольної-оцінювальної діяльності.

Педагогічна практика має за кінцеву мету спрямувати магістрантів на творчий пошук та самовдосконалення на шляху до оволодіння високим рівнем професіоналізму.

Проведенню виробничої педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах, закладах I-II рівня акредитації (училищах, коледжах) в НН інституті історії, праця та міжнародних відносин передують навчальні курси методики навчання історичних дисциплін, методики виховної роботи (роботи класного керівника), загальної та вікової психології, педагогіки.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Формування і функціонування системи ступеневої підготовки фахівців потребує докорінних змін як змісту вищої освіти – комплексу вимог до системи знань, умінь і навичок, до світогляду, громадянських і професійних якостей майбутнього фахівця, які формуються у процесі навчання, так і до змісту навчання – структури, змісту і обсягів навчальної інформації з урахуванням особливостей її вивчення та засвоєння, комплексу завдань, що мають бути виконані.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики підготовки фахівця, освітньо-кваліфікаційного рівня магістра однією із посад, на яких може працювати випускник вищого навчального закладу, є посада вчителя/викладача. Реалізація виробничих функцій в межах об'єкту діяльності фахівця навчального процесу у вищому закладі освіти вимагає від магістра теоретичних знань і практичних умінь та навичок. Підготовка висококваліфікованих фахівців зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) передбачає закріплення набутих теоретичних знань у процесі проходження педагогічної практики безпосередньо у навчальному процесі.

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мета виробничої педагогічної практики з історії на 2 курсі магістратури – через практичні дії опанувати теоретичним матеріалом з історії, громадянської освіти набути необхідних професійних навичок майбутнього вчителя оволодіти основними функціями педагогічної діяльності педагога та сформуванню його професійні вміння.

Виробнича педагогічна практика покликана навчити магістрантів застосовувати отримані знання в університеті зі спеціальних дисциплін на практиці.

Основні завдання виробничої педагогічної практики:

1. Поглибити і закріпити теоретичні знання з шкільних курсів історії, громадянської освіти/правознавства і методик їх навчання.
2. Навчити магістрантів спостерігати і аналізувати навчальний процес у закладах освіти з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.
3. Навчити магістрантів планувати типи занять з історії, громадянської освіти/правознавства.
4. Сформувати навички самостійної підготовки до проведення уроків, занять та позакласних заходів з історії.
5. Підготувати магістрантів до проведення різнотипних занять із застосуванням ефективних методів і прийомів навчання.
6. Сформувати контрольню-оцінювальну діяльність вчителя-фахівця.
7. Вдосконалювати вміння планувати навчальний процес.
8. Формувати вміння проводити аналіз та самоаналіз уроків/занять історії, громадянської освіти/правознавства.

9. Розвивати інтерес до педагогічної професії, до вивчення магістрантами передових педагогічних технологій.

10. Сформувати у магістрантів-практикантів вміння проводити науково-дослідну роботу.

У процесі педагогічної практики у магістрантів повинні сформуватися **професійні вміння та навички:**

1. викладати історію, громадянську освіту з урахуванням останніх наукових досягнень;

2. застосовувати новітні інформаційні технології у викладанні історії, громадянської освіти/правознавства в навчальному закладі;

3. складати фрагменти календарно-тематичного та поурочного планування:

4. використовувати різноманітні методи та прийоми роботи з учнями на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти/правознавства;

5. навчитись аналізувати уроки/заняття учителів та магістрантів-практикантів;

6. вміло використовувати наочність на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти/правознавства;

7. робити навчальний матеріал доступним і цікавим для учнів;

8. складати план позакласної роботи з історії;

9. формувати в учнів моральні якості характеру, любов до рідного краю;

10. виконувати обов'язки класного керівника/куратора;

11. удосконалювати рівень професійної підготовки.

3. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КЕРІВНИЦТВО ВИРОБНИЧОЮ (ПЕДАГОГІЧНОЮ) ПРАКТИКОЮ

Згідно навчального плану виробнича педагогічна практика на II курсі магістратури III семестрі (тривалість практики – 4 тижні). Під час практики магістранти повинні відвідувати уроки/заняття, які проводяться вчителями/викладачами та магістрантами-практикантами, проводити пробні та залікові уроки, виготовляти дидактичні матеріали та унаочнення, вести позакласну роботу з історії.

За результатами практики виставляється диференційований залік. По закінченню виробничої педагогічної практики в університеті проводиться підсумкова конференція, на якій магістранти звітують про результати проходження практики, діляться своїми враженнями та висловлюють пропозиції щодо вдосконалення практики.

Основні види діяльності магістрантів-практикантів

1. Ознайомлення зі школою, коледжем, училищем, кабінетом історії та правознавства, його обладнанням, технічними засобами та картографічними матеріалами.

2. Ознайомлення з документацією вчителя/викладача історії: тематичними планами, поурочними планами, класними/груповими журналами.

3. Спостереження за методикою проведення уроків/занять з історії, громадянської освіти вчителями/викладачами закладу освіти, знайомство з особливостями їх педагогічних технологій.
4. Складання індивідуального плану на період практики.
5. Робота з необхідною методичною літературою.
6. Підготовка до проведення уроків/занять з історії, громадянської освіти/правознавства (отримання консультацій від методистів та вчителів/викладачів навчального закладу, написання планів-конспектів, виготовлення унаочнень, дидактичних матеріалів).
7. Проведення пробних уроків/занять з історії, громадянської освіти/правознавства з наступним самоаналізом.
8. Розробка сценарію позакласного заходу з історії.
9. Самостійне написання планів-конспектів до уроків/занять з історії, громадянської освіти (2 – історія, 2 громадянська освіта/правознавство). Провести 6 уроків з історії, 4 з громадянської освіти/правознавства.
10. Проведення залікових уроків історії, громадянської освіти (1 урок).
11. Проведення позакласного заходу з історії.
12. Відвідування уроків інших магістрантів-практикантів та участь у їх аналізі.
13. Оформлення та здача звітної документації.

Зміст педагогічної практики

Педагогічна практика складається з:

1. організаційної роботи;
2. навчальної роботи;
3. позакласної роботи;
4. науково-дослідної роботи;
5. профорієнтаційної роботи.

До змісту організаційної роботи магістранта-практиканта належать:

1. ознайомлення зі специфікою діяльності навчального закладу даного типу: загальноосвітня, ліцей, гімназія, коледж, училище;
2. ознайомлення з документацією, планом навчальної і виховної роботи, планом роботи класного керівника.
3. вивчення класу, групи в якому магістрант буде проходити практику;

До змісту навчальної роботи магістранта-практиканта належать:

1. вивчення матеріалів кабінету історії, правознавства, плану відкритих уроків, методичні розробки;
2. складання індивідуального плану на період практики;
3. складання тематичного плану уроків/занять на основі планів учителів/викладачів;
4. планування окремих уроків/занять;
5. проведення уроків/занять із дотриманням психолого-педагогічних, методичних і гігієнічних вимог до уроку, заняття;
6. відвідування уроків/занять учителів/викладачів та магістрантів-практикантів;

7. проведення предметного й комплексного аналізу відвіданих уроків/занять;
8. проведення психолого-педагогічного аналізу уроку/заняття;
9. оволодіння вміннями виховання учнів на уроці/занятті з історії громадянської освіти;
10. виготовлення наочних посібників, роздавального дидактичного матеріалу;
11. проведення додаткових занять із невстигаючими;
12. участь у роботі у підсумкових заходах із педпрактики;
13. скласти звіт про проходження педагогічної практики.

До змісту позакласної роботи магістранта-практиканта належать:

1. проведення консультацій з предмету;
2. вивчення системи роботи вчителя/викладача історії, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до предмету;
3. спостереження та аналіз окремих видів позакласної роботи, що проводять учителі/викладачі закладу освіти;
4. планування позакласної роботи;
5. підготовка та проведення запланованої позакласної роботи;
6. відвідування й аналіз позакласних заходів, які проводять магістранти;
7. допомога в обладнанні кабінету історії, правознавства (виготовлення таблиць, схем, стендів, виготовлення дидактичних матеріалів тощо).

До форм позакласної роботи з історії належать:

1. Змагання, конкурси та вікторини.
2. Походи та екскурсії.
3. Уявні мандрівки та подорожі.
4. Історичні ігри, естафети.
5. Квести.
6. Випуск історичних газет та журналів.

До змісту науково-дослідної роботи магістранта-практиканта належать:

1. проведення тестування учнів із метою виявлення рівня володіння знаннями з предмету;
2. вивчення наукової методичної літератури з метою удосконалення своєї роботи, теоретичного осмислення реального навчального процесу;
3. виступи на методичних семінарах магістрантів-практикантів;
4. проведення спостережень з метою вивчення та узагальнення досвіду вчителів/викладачів у викладанні історії та громадянської освіти;
5. проведення досліджень, необхідних для написання кваліфікаційної роботи.

До форм профорієнтаційної роботи магістранта-практиканта належать:

1. організація екскурсій учнів до ННІ історії, права та міжнародних відносин, музею університету;

2. показ відеофільму та презентацій про університет та НН інститут історії, права та міжнародних відносин;
3. поширення профорієнтаційного матеріалу учням старших класів (флаєри, календарики, рекламні буклети тощо);
4. проведення тематичних бесід і виховних годин профорієнтаційної тематики або організація зустрічі адміністрації НН інституту історії, права та міжнародних відносин з учнями та їх батьками.

Форми організації педагогічної практики

Організацію, контроль та методичне керівництво виробничою педагогічною практикою здійснюють відповідальні методисти, методисти з фаху, педагогіки та психології.

Керівництво практикою на кафедрі всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін здійснює відповідальний методист.

Обов'язки відповідального методиста:

- забезпечує організацію та проведення практики;
- здійснює попередній розподіл магістрантів на практику;
- проводить інструктаж для магістрантів про порядок проходження практики;
- складає програму проходження магістрантами практики, виносить питання на обговорення кафедри, яка на відповідному засіданні схвалює її;
- визначає бази виробничої практики, узгоджуючи й домовляючись із адміністраціями навчальних закладів разом із відділом практики університету;
- забезпечує розподіл методистів історії, педагогіки та психології;
- організовує та проводить настановну й підсумкову конференції з практики;
- здійснює загальний та безпосередній контроль із педпрактики;
- приймає звітну документацію магістрантів та звіти методистів;
- підбиває підсумки педагогічної практики в НН історії та філософії й готує звіт;
- звітується про стан проходження магістрантами педпрактики на засіданнях учених рад інституту.

Методист з фаху виконує таку роботу:

- відповідає за практику закріпленої за ним групи магістрантів;
- бере участь у проведенні настановної та підсумкової конференцій;
- організовує взаємовідвідування магістрантами уроків/занять один одного та їх аналіз;
- відвідує залікові уроки/заняття магістрантів та заліковий захід із предмета;
- аналізує документацію, подану магістрантами;
- складає звіт про підсумки практики і подає його відповідальному методисту в триденний термін;
- готує магістрантів до виступів на підсумковій конференції;

- бере участь у проведенні диференційованого заліку з педагогічної практики на засіданні кафедри.

Орієнтовний план проведення настановної конференції:

1. Виступ відповідального методиста про зміст, цілі та завдання переддипломної практики магістрантів ННІ історії та філософії.

2. Ознайомлення магістрантів-практикантів про хід виконання завдань із педагогіки (доповідає методист кафедри педагогіки).

3. Ознайомлення магістрантів-практикантів про хід виконання завдань із психології (доповідає методист кафедри психології).

4. Виступи методистів фахових кафедр (кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, історії України, педагогіки, психології).

5. Розподіл магістрантів на практику.

З метою контролю та на допомогу методистам один із магістрантів призначається старостою групи в конкретному навчальному закладі.

Староста групи магістрантів-практикантів зобов'язаний:

- у перший тиждень подати відповідальному методисту на кафедру графік та розклад дзвоників і уроків за схемою:

Дні тижня	Магістрант, який проводить урок/заняття	Учитель/викладач	клас	урок	час проведення	номер каб.
понеділок						
вівторок						
середа						
четвер						
п'ятниця						
субота						

- прозвітувати в перші два дні про своєчасну явку магістрантів на бази практики;
- вести облік відвідування магістрантами-практикантами навчального закладу;
- здійснювати постійний зв'язок із відповідальним та груповим методистами в плані проведення відповідних консультацій.

Обов'язки магістранта-практиканта:

- сумлінно й відповідально готуватися до проведення уроків/занять та позакласного виховного заходу;
- подати звітну документацію з педпрактики на перевірку за два дні до її завершення;

- звітувати про стан проходження виробничої педагогічної практики на засіданні кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін.

Магістрант-практикант має право:

- одержувати всі необхідні консультації від методистів кафедр всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, історії України, педагогіки, психології, учителів шкіл, викладачів коледжів, училищ;
- виносити пропозиції щодо вдосконалення організації та проведення практики.

Обов'язки методиста з педагогіки:

- бере участь у настановній та підсумковій конференціях;
- забезпечує групову та індивідуальну методичну роботу зі магістрантами;
- проводить консультації з питань педагогічної діагностики розвитку особистості учня, методики виховної та навчальної роботи в школі, коледжі, училищі;
- відвідує й аналізує виховні заходи та виховну роботу;
- оцінює педагогічну практику із занесенням оцінки в атестаційний лист.

Обов'язки методиста з психології:

- бере участь у настановній та підсумковій конференціях;
- проводить конференції з питань вікових особливостей учнів старшого шкільного віку, методики вивчення особистості школяра, класного колективу, психолого-педагогічного аналізу уроку/заняття вивчення пізнавальних інтересів учнів, їх творчих умінь, їх рівня абстрактного й образного мислення;
- контролює виконання завдань із психології;
- оцінює психолого-педагогічну характеристику магістранта, складеного на учня, та індивідуальні завдання з психології в атестаційному листку.

Обов'язки магістранта у період педагогічної практики

Магістранти проходять виробничу педагогічну практику на базах середніх шкіл, закладах I-II рівнів акредитації м. Суми, а також у разі виробничої необхідності за умов погодження з адміністрацією вузу та дирекцією ЗО – за межами міста та області. Термін практики – 4 навчальних тижнів (денна та заочна форми навчання). За кожним магістрантом закріплені методисти, в обов'язки яких входять надання методичної, фахової допомоги, контроль за станом педагогічної практики, питання виробничої дисципліни.

Упродовж педагогічної практики практиканти денної та заочної форм навчання зобов'язані провести не менше 6 уроків/занять з історії та 4 уроків з громадянської освіти/права за чинними навчальними програмами, провести активну змістовну позакласну роботу, виконати обов'язки класного керівника. Кожен конспект уроку погоджується і затверджується вчителем/викладачем-предметником, у разі відсутності розгорнутого плану-конспекту магістрант до проведення уроку/заняття не допускається. Робочий день триває від першого до останнього уроку/заняття за графіком роботи учнівського колективу, за яким закріплений магістрант. Обов'язковим є проведення позакласного заходу,

на якому присутні вчитель/викладач-предметник, представник адміністрації, однокурсники. Кожен відвіданий відповідальним методистом урок підлягає обов'язковому ґрунтовному науково-методичному аналізу. На останньому тижні педагогічної практики магістрант подає характеристику з місця її проходження, конспекти уроків/занять (лекція, семінар) та позакласних заходів, затверджені та оцінені методистом з фаху та вчителями/викладачами-предметниками. Про проходження педагогічної практики магістрант звітує у формі заліку відповідальному методисту під час затвердження оцінки за виробничу педагогічну практику.

Обов'язки магістранта:

- магістрант працює в навчальному закладі кожного дня **не менше 6 годин**, своєчасно виконує всю роботу, передбачену програмою педагогічної практики;
- у процесі практики магістрант веде щоденник практики встановленого зразка, у якому фіксуються результати спостережень за колективом класу, дає аналіз своєї навчально-виховної роботи. В щоденник вносяться відгуки методистів та вчителів, загальний відгук відповідального методиста про проходження магістрантом виробничої педагогічної практики;
- магістрант дотримується правил внутрішнього розпорядку роботи навчального закладу, в якій він проходить педагогічну практику, розпорядження адміністрації закладу та керівника практики; у випадку невиконання вимог він може бути усунений від виконання практики;
- стосунки між магістрантом і вчителем повинні будуватися на основі поваги, такту, взаєморозуміння. Магістрант-магістрант повинен являти собою приклад організованості, дисципліни, працелюбства;
- в обов'язки старости магістрантської групи під час проходження практики входить: облік відвідування магістрантів, координаційний зв'язок між магістрантами та методистами;
- магістрант, усунений від проходження практики або робота якого визнана незадовільною, вважається таким, що не виконав навчального плану;
- оцінка за практику виставляється за підсумком педагогічної діяльності магістранта у залікову книжку в розділ «Педагогічна практика».

4. ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ПРАКТИКАНТА ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Індивідуальні та групові завдання спрямовані на розвиток у магістрантів під час практики вмінь та навичок самостійного розв'язання виробничих завдань. Виконання одного або кількох індивідуальних завдань активізує діяльність магістрантів, розширює їхній світогляд, підвищує ініціативу й робить проходження практики більш конкретним і цілеспрямованим.

Практиканти отримують індивідуальні або групові завдання від методиста з фаху. Завдання мають бути:

- 1) пов'язані з темою курсової чи кваліфікаційної роботи практиканта;

2) вузько спрямовані на розвиток певних вмінь та навичок на конкретному етапі навчання у школі певного типу, коледжі, училищі.

Індивідуальне завдання є формою організації навчання під час практики, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримали у процесі теоретичного навчання, та застосування цих знань в практичній діяльності.

Напрями і тематика індивідуальних завдання для студентів-практикантів розробляються на випусковій кафедрі, виходячи з теми і завдань кваліфікаційної роботи, актуальності індивідуального завдання у викладанні професійно орієнтованих дисциплін спеціальності «Історія», схильностей, здібностей, особливостей студентів та їх уподобань.

Індивідуальні завдання для студентів, які проходять педагогічну практику, повинні передбачати творчий, пошуковий підхід при їх виконанні. Це може бути, наприклад, розробка детального сценарію нетрадиційного заняття – диспуту, сюжетно-рольової гри, колоквиуму та ін. з використанням інформаційно-комунікаційних, інтерактивних технологій навчання, відкритих ресурсів Інтернет тощо. Важливо, щоб протягом практики відбулась апробація розробленого сценарію і було виявлено, наскільки оптимально розраховано час на окремі структурні елементи заняття, ефективно використані новітні технології, сформовані вміння та навички студента-практиканта. Індивідуальне завдання може також передбачати розробку студентом певної науково-методичної теми, присвяченої проблемам викладання у вищій школі тієї чи іншої професійно орієнтованої дисципліни спеціальності «Історія». Керівник практики разом з керівником кваліфікаційної роботи складає кожному студенту індивідуальне завдання, враховуючи його схильності і бажання. Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно у супроводженні керівника практики. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів. Матеріали, розроблені магістрантом під час виконання індивідуального завдання, як правило, використовуються при написанні курсової або кваліфікаційної роботи. Групові завдання забезпечують розвиток у практикантів умінь співпраці, а в деяких випадках також умінь публічної презентації результатів проведеного дослідження. Групові завдання можуть мати такий формат: дослідити ефективність використання комунікативних технологій при навчанні певного матеріалу, дослідити проблему інтересу до навчання історичних дисциплін та шляхів його підвищення, оформити стінну газету тощо.

Індивідуальні завдання записуються до індивідуального плану проходження педагогічної практики і після їх виконання подаються у формі додатку до звіту про практику.

Для студентів, котрі проходять виробничу практику, можуть бути запропоновані наступні типові індивідуальні завдання:

1. Використання підручника на уроці історії.
2. Використання ілюстрацій на уроках історії.
3. Кабінет історії. Сучасні вимоги до оформлення.

4. Робоче місце учителя історії.
5. Поняття «навчально-методичний комплекс» кабінету історії.
6. Робочий зошит з історії України. Дидактичні можливості.
7. Педагогічні здібності учителя історії.
8. Мотивація учнів на уроці, умови її формування.
9. Робота учителя з обдарованими дітьми.
10. Формування просторової компетентності на уроках історії.
11. Формування хронологічної компетентності на уроках історії.
12. Формування мовленнєвої компетентності на уроках історії.
13. Формування інформаційної компетентності на уроках історії.
14. Формування логічної компетентності на уроках історії.
15. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії.
16. Формування історичних понять в процесі викладання історії.
17. Перевірка, контроль та оцінка знань учнів з історії: методи та прийоми.
18. Тести при перевірці знань учнів з історії.
19. Організація самостійної роботи учнів на уроках історії.
20. Створення проблемних ситуацій на уроках в V-IX класах.
21. Історико-краєзнавчий матеріал на уроках з історії України.
22. Методи демонстрації на уроках історії.
23. Прийоми організації практичної діяльності учнів на уроках історії.
24. Прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів у викладанні історії.
25. Контурні карти на уроках історії.
26. Прийоми проблемного навчання у викладанні історії.
27. Групова робота на уроках історії.
28. Прийоми роботи з історичними документами на уроках історії.
29. Нестандартні уроки історії.
30. Комп'ютер у викладанні історії.
31. Міжпредметні зв'язки у викладанні історії.
32. Визначення рівня розвитку історичних чи загальнонавчальних умінь і навичок учнів.
33. Вияв чинників, що впливають на розвиток у школярів позитивної мотивації учіння.
34. Вияв чинників, що сприяють негативній мотивації учіння.
35. Вияв і характеристика труднощів у навчально-пізнавальній діяльності учнів.
36. Дослідження ставлення школярів до домашньої навчальної роботи (колективної навчальної роботи, індивідуальної навчальної роботи, групових навчальних завдань).
37. Вивчення читацьких інтересів учнів.
38. Дослідження ставлення учнів до навчання, пізнавальної діяльності, знань, навчального предмета, школи тощо (за вибором студентів).
39. Хоббі та позашкільна діяльність учня: відвідування гуртків, секцій, участь у громадському житті класу та школи.
40. Уявлення про майбутню професію, можливі досягнення, мрії учня.

Індивідуальне завдання – це педагогічне дослідження для виконання якого стануть у нагоді такі методи:

Метод педагогічного спостереження – спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах. Розрізняють спостереження пряме й опосередковане, відкрите й закрите, а також самоспостереження. Організуючи спостереження, важливо мати його план, визначити термін, фіксувати результати. Спостереження повинно бути систематичним. Якщо педагог тільки реєструє поодинокі факти, що впадають у вічі, то поза його увагою залишаються вихованці, які прагнуть приховати свою внутрішню позицію. За зовнішньою поведінкою треба вміти побачити справжні причини, а за словом – справжні мотиви.

Метод бесіди – джерело і спосіб пізнання педагогічного явища через безпосереднє спілкування з особами, яких дослідник вивчає в природних умовах. Щоб вона була результативною, необхідно мати її план, основні й додаткові запитання; створити сприятливу атмосферу для відвертого обміну думками; врахувати індивідуальні особливості співбесідника; виявити педагогічний такт; уміти запротоколювати бесіду. Отримані результати бесіди доцільно порівняти з інформацією про особистість, отриманою за допомогою інших методів.

Метод анкетування – дає змогу підвищити об'єктивність інформації про педагогічні факти, явища, процеси, їх типовість, оскільки передбачає отримання інформації від якнайбільшої кількості опитаних.

Метод педагогічного експерименту – науково поставлений дослід організації педагогічного процесу в точно враховуваних умовах. Забезпечує найдостовірніші результати у педагогічних дослідженнях. Залежно від мети дослідження розрізняють такі види педагогічного експерименту: констатуючий – вивчаються наявні педагогічні явища; перевіркового, уточнювального – перевіряється гіпотеза, створена у процесі усвідомлення проблеми; творчий, перетворюючий, формулюючий – конструюються нові педагогічні явища.

Метод вивчення шкільної документації та учнівських робіт. Особові справи учнів, класні журнали, контрольні роботи, зошити з окремих дисциплін, предмети, виготовлені в навчальних майстернях, дають дослідникові об'єктивні дані, що характеризують індивідуальні особливості учнів, їх ставлення до навчання, рівень засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок.

Метод рейтингу – оцінка окремих сторін діяльності компетентними суддями (експертами). До експертів висуваються такі вимоги: компетентність – знання сутності проблеми; креативність – здатність творчо вирішувати завдання; позитивне ставлення до експертизи; відсутність схильності до конформізму – наявність власної думки і здатність обстоювати її; наукова об'єктивність; аналітичність і конструктивність мислення; самокритичність.

Метод узагальнення незалежних характеристик – узагальнення відомостей про учнів, отриманих за допомогою інших методів, зіставлення цих відомостей, їх осмислення.

Метод психолого-педагогічного тестування – випробування учня на певний рівень знань, умінь або загальну інтелектуальну розвиненість за допомогою карток, малюнків, задач-шарад, ребусів, кросвордів, запитань.

Метод соціометрії – вивчення структури і стилю взаємин у колективі (запозичений із соціології).

Метод аналізу результатів діяльності учня – аналіз результатів різних видів діяльності учня (передусім успішності, виконання громадських доручень, участі в конкурсах та ін.), який допомагає скласти уявлення про нього за реальними справами.

5. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

На останньому тижні практики проводиться підсумкова конференція, до якої готуються викладачі і магістранти. Її мета – проаналізувати та узагальнити результати педагогічної практики, визначити успіхи та наголосити на недоліках у її підготовці та проведенні. Присутність магістрантів-практикантів та методистів є обов'язковою. У ході проведення підсумкової конференції порушуються проблеми, пов'язані з рівнем готовності магістрантів курсу виконувати професійні обов'язки вчителя/викладача історії та класного керівника.

На підсумкову конференцію кожна академічна група готує стіннівку (банер) про проведену навчальну, виховну, дослідницьку, профорієнтаційну роботу в закладі освіти.

Для оцінювання пріоритетними є досягнення в таких видах діяльності:

- навчальна робота;
- позакласна робота зі спеціальності;
- виховна робота з колективом класу/групи.

При оцінюванні також ураховується:

- сумлінне виконання магістрантом вимог програми педагогічної практики, обов'язків магістранта-практиканта;
- дотримання магістрантом правил внутрішнього розпорядку навчального закладу;
- відсутність зауважень дисциплінарного характеру;
- вчасне подання звітної документації з педпрактики;
- участь у проведенні підсумкової конференції.

Критерії оцінювання знань, умінь та навичок магістрант із педагогічної практики (за Європейська кредитно-трансферна система організації освітнього процесу)

№	Вид діяльності	Кількість балів
---	----------------	-----------------

1.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; ➤ робочий день магістрантів-практикантів у навчальному закладі тривав у межах 6 годин; ➤ проводили уроки/заняття на високому науково-методичному рівні більшість уроків оцінені на «відмінно»; ➤ апробували раціональні форми роботи на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти застосовували ефективні методи і прийоми роботи; ➤ у першій половині практики в присутності одного з методистів провели заліковий позакласний захід із історії на високому організаційному та методичному рівні; ➤ відвідали та обговорили виховні заходи інших магістрантів-практикантів; ➤ займалися взаємовідвідуванням навчальних занять інших магістрантів-практикантів із наступним їхнім аналізом; ➤ вивчили учнівський колектив; ➤ ознайомилися з досвідом роботи вчителів/викладачів історії; ➤ надали допомогу закладу в обладнанні кабінету історії; ➤ якісно підготували та вчасно подали на перевірку звітну документацію з педпрактики; ➤ на високому методичному рівні провели профорієнтаційну роботу. 	<p>90-100 A</p>
2.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; ➤ одержали інструктаж на настановній конференції; ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ робочий день магістранта-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; ➤ проводили уроки на високому та достатньому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків/занять оцінені вчителями та методистами на «відмінно» і «добре»; ➤ продемонстрували вміння працювати на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти; ➤ намагалися апробувати раціональні форми роботи на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти; ➤ застосовували різноманітні методи і прийоми роботи на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти; ➤ у присутності одного з методистів провели залікові позакласні заходи із історії; ➤ відвідали та обговорили позакласні заходи інших магістрантів-практикантів; ➤ займалися взаємовідвідуванням навчальних занять магістрантів-співкурсників із наступним їхнім аналізом; ➤ вивчили учнівський колектив; ➤ ознайомилися з досвідом роботи вчителів-предметників 	<p>85-89 B</p>

	<p>навчального закладу;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ на належному методичному рівні провели профорієнтаційну роботу; ➤ мали незначні зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	
3.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; ➤ одержали інструктаж на настановній конференції; ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ робочий день магістранта-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; ➤ проводили уроки/заняття на достатньому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків оцінені вчителями та методистами на «добре»; ➤ продемонстрували вміння працювати на уроках/заняттях з історії громадянської освіти; ➤ у присутності одного з методистів провели залікові позакласні заходи із історії; ➤ відвідали та обговорили виховні заходи інших магістрантів-практикантів; ➤ займалися взаємовідвідуванням навчальних занять магістрантів-співкурсників із наступним їхнім аналізом; ➤ не провели на високому методичному рівні профорієнтаційну роботу; ➤ мали зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	<p>75-84 С</p>
4.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ недобросовісно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; ➤ проводили уроки/заняття на достатньому або низькому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків/занять оцінені вчителями та методистами на «добре» та «задовільно»; ➤ продемонстрували недостатні вміння працювати на уроках/заняттях з історії/громадянської освіти; ➤ не використовували різноманітні методи та прийоми на уроках/заняттях історії, громадянської освіти; ➤ провели залікові позакласні заходи із історії на низькому організаційному рівні; ➤ проігнорували взаємовідвідування; ➤ не продемонстрували належного рівня сформованості професійно-педагогічних умінь; ➤ мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	<p>65-74 Д</p>
5.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ недобросовісно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; ➤ присутність у навчальному закладі була епізодичною (у дні проведення уроків/занять); ➤ проводили уроки/заняття на низькому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків/занять оцінені вчителями та методистами на 	<p>60-64 Е</p>

	<p>«задовільно»;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ не продемонстрували вміння працювати на уроках/заняттях з історії, громадянської освіти; ➤ не використовувалися різноманітні методи та прийоми на уроках/заняттях історії, громадянської освіти; ➤ провели залікові позакласні заходи із історії на низькому організаційному рівні; ➤ проігнорували взаємовідвідування; ➤ недостатньо вивчили учнівський колектив; ➤ були відсутніми на настановній та підсумковій конференціях; ➤ не продемонстрували належного рівня сформованості професійно-педагогічних умінь; ➤ мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	
6.	Магістрант-практикант не виконав програми педагогічної практики.	35-59 X

7. ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ФАХУ

Крім проведення уроків/занять зі своїх предметів, магістрант-практикант проводить позакласну роботу. Під час проходження педпрактики магістрант має змогу випробувати себе в ролі класного керівника, організовуючи учнів свого класу до позакласної роботи з предмету.

Мета такої роботи полягає у виробленні інтересів учнів до історії як навчальної дисципліни, формуванні національної самосвідомості почуття людської гідності, відповідальності за долю і майбутнє України.

Під час педагогічної практики магістрант здійснює **профорієнтаційну роботу** з проведенням екскурсії до університету, музею. Для цього кабінет довузівської підготовки та профорієнтації надає йому інформаційні матеріали.

Схема розробки позакласного залікового заходу з історії:

1. Титульний аркуш із зазначенням навчального закладу та підпорядкування, теми і форми заходу, відомостей про магістранта-практиканта, прізвища методистів.

2. Мета заходу.

3. Обладнання.

4. Час і місце проведення.

5. Зміст позакласного заходу.

6. Список використаної літератури.

7. Оцінка й відгук (стислий) учителя/викладача-предметника про науково-методичний рівень проведення заходу.

Позакласну роботу з історії слід розглядати в нерозривній єдності з усім навчально-виховним процесом як складову частину заходів, спрямованих на озброєння учнів знаннями з історії та інших суспільно-гуманітарних дисциплін і формування в них наукового світогляду.

У здійсненні позакласної діяльності можна виділити два напрямки: 1) розширення історичних знань, отриманих на уроках; 2) отримання нових знань краєзнавчого характеру.

Другий напрямок пов'язаний з «оживленням» історичного матеріалу шляхом ознайомлення з історією рідного краю: вивчення історії міста, села, селища, культурного минулого рідного краю.

Позакласна робота носить добровільний характер, необмежена часом, сприяє розвитку пізнавальних здібностей і нахилів учнів. Вчитель при цьому вільний у виборі змісту позакласної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аврамчук Л. А. Формування активної пізнавальної діяльності студентів // Педагогіка і психологія. 1997. № 3. С. 122-126.
2. Аузіна М. О. Інноваційні процеси в освіті: навч. посіб. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 103 с.
2. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: [монографія]. Донецьк: ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2005. 384 с.
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 324 с.
1. Блінова О. Є. Відкритість як мотиваційна готовність майбутнього вчителя до педагогічного спілкування // Педагогіка і психологія. 2002. № 1/2. С. 97-103.
2. Богданова І. М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О : «ТЕС», 1999. 146 с.
4. Бойко А. М., Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя: історія, сучасний стан, перспективи. К. : ІСДО, 1996. 217 с.
5. Громадянська освіта та методика її навчання: Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти/ За заг. ред. Т.В. Бакка, Т.В. Мелешенко. К.: УОВЦ «ОРІОН», 2019 . 320 с.
6. Захаренко О.А. З щоденника директора школи (Сахнівська середня школа Черкаської області) // Радянська школа. 1987 №5. С.18-23
7. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів: метод. посіб. К.: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. 141 с.
8. Котик І. О. Роль рефлексії у формуванні готовності до вибору професії // Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 3. С. 67-71.
9. Малієнко Ю.Б. Методика компетентнісно-орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі: методичний посібник. К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
10. Мацейків Т.І. Методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України у 7-8 класах. К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
11. Мороз П.В. Дослідницька діяльність у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
12. Мороз П.В. Дослідницька діяльність у процесі навчання історії України: методичний посібник.К.: Педагогічна думка, 2012.128 с.

13. Моцак С.І. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм навчання історії // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково – педагогічний журнал, вип.4. Суми, 2017. С. 40-46.
14. Моцак С.І. Методика позаурочної роботи з історії в профільній школі: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2013. 172 с.
15. Моцак С.І. Методика висвітлення основних тенденцій економічного й політичного розвитку світу від кінця XVIII до початку XX століття в шкільному курсі всесвітньої історії (9 клас) // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. К.: Вид. центр КНЛУ, 2016. № 53 С. 78-81.
16. Моцак С.І. Методичні засади використання мультимедійних технологій на уроках історії стародавнього світу в 6-му класі // Теоретичні питання , освіти та виховання. К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. № 54. С. 110-115.
17. Моцак С.І. Роль краєзнавства у формуванні історичної компетентності учня // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДПУ, 2016. Випуск 3. С.56-59.
18. Моцак С.І. Суспільно-гуманітарний напрям профільного навчання історії в старшій школі: досвід, проблеми, перспективи // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. № 53. С. 71-73.
19. Моцак С.І. Туристично-краєзнавча робота учнів як важлива складова шкільної історичної освіти. //Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Суми,24-25 березня 2016 року). У II частинах. Суми, 2016. С. 123-125.
20. Моцак С.І., Єпик Л.І. Методика використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 48 с.
21. Неровня О. В., Штепа О. С. Методичні рекомендації для складання психолого-педагогічної характеристики особистості учня та навчальної групи студентами непсихологічних спеціальностей [Електронний ресурс]. Режим доступу http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/praktyka_dla_nepsychologiv.pdf
22. Нова українська школа: основи Стандарту освіти(2016). Львів, 2016. 64 с. Режим доступу:
[http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20\(pantone%208703%20C\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1/upload/1/nova%20schkola%20(pantone%208703%20C)-ilovepdf-compressed.pdf)
23. О.І.Пометун, Н.М. Гупан, В.С. Власов Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник. К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.
24. [Оновлена Концепція НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.Презентація Концепції Нової української школи \(ОНОВЛЕНО 03.04.2017\) THE NEW UKRAINIAN SCHOOL Conceptual principles of secondary school reform.](#) Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/nova-ukrajinska-shkola/>
25. Педагогічна майстерність [Текст]: підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. К.: Вища шк., 1997. 349 с.
26. Пометун О. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2006. 328 с.
27. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

28. Попелюшко Р. П. Аналіз вивчення проблеми формування самооцінки у студентської молоді // Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 7. С. 72-75.
29. Програма Історія України. Всесвітня історія (5-9 класи) Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/istoriya-ukrajiny-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>
30. Сідельник Н.В. Етнологічна компетентність вчителів історії // Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., 2011. С.138-146.
31. Сідельник Н.В. Контроль знань студентів – важливий компонент фахової підготовки вчителя // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Частина третя. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. С. 419-426.
32. Сідельник Н.В. Основні методи, умови і засоби формування національної самосвідомості студентської молоді // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 36. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. С.188-191.
33. Швець Т. Сучасний урок у контексті компетентнісного підходу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://petrove-petr-rmk.edukit.kr.ua>

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

- www.osvita.ua** Освітній портал
- www.mon.gov.ua** Міністерство освіти і науки України
- www.history.org.ua** – Інститут історії Національної Академії наук України
- www.memory.gov.ua** – Український інститут національної пам'яті
- www.pero-maat.ru** – Історія Давнього Єгипту
- www.ellada.spb.ru** – Історія Давньої Греції
- www.ancientrome.ru** – Історія Давнього Риму
- www.mythology.sgu.ru/mythology/ant** – Антична міфологія
- www.his.1september.ru/urok** – Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)
- www.tgorod.ru** – Матеріали з історії середньовічного міста
- history.vn.ua** – Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії
- www.cossackdom.com** – Історія українського козацтва
- www.prostir.museum** – Музейний простір України
- www.president.gov.ua** – Офіційне інтернет представництво Президента України
- www.rada.gov.ua** – Верховна Рада України
- www.kmu.gov.ua** – Кабінет Міністрів України
- www.ombudsman.kiev.ua** –
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
- www.nbu.gov.ua** –
Національна парламентська бібліотека України ім В І Вернадського
- www.pravo.biz.ua** – Електронна бібліотека з правознавства
- www.kphg.org** – Харківська правозахисна група
- www.helsinki.org.ua** – Українська Гельсінська спілка з прав людини

<http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm> – Історичний термінологічний довідник (Львівським національний університет ім. І. Франка)

www.history.org.ua – історії Національної Академії наук України

www.nbuv.gov.ua – Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського

www.memory.gov.ua – Український інститут національної пам'яті

www.livius.org – Сайт, присвячений історії Стародавнього світу (англомовний)

www.ancient-china.net – Історія Стародавнього Китаю (англомовний сайт)

www.7wonders.synnegoria.com – Сім чудес світу

www.historic.ru – «Познаємо людину через її історію» (енциклопедії, довідники, історичні мапи)

www.vivl.ru – Всесвітня історія в особах

www.ostu.ru/personal/nikolaev – Історичні мапи

www.history.rin.ru – Історична інформація, мапи, цікаві факти

www.his.1september.ru/urok – Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)

www.tgorod.ru – Матеріали з історії середньовічного міста

www.britannica.com – Он-лайн енциклопедія «Британіка»

www.uk.wikipedia.org – Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпедія»

history.vn.ua – Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії

www.prostir.museum – Музейний простір України

www.louvre.historic.ru – Російськомовний переклад офіційного сайту музею Лувр (Франція, Париж)

www.http://www.thehistorynet.com – Інформація з всесвітньої історії (англомовний сайт)

www.nsta.org – NSTA (Британське наукове співтовариство вчителів)

<http://www.doba.lviv.ua> – Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба»

<http://litopys.narod.ru/> – сайт з історії Київської Русі та України. Містить літописи, історичні мапи, примірники давньоукраїнської та сучасної української літератури

<http://www.ukrhistory.narod.ru/> – українська історична електронна бібліотека

<http://www.heritage.com.ua/> – сторінка історії, присвячена пам'яткам української спадщини (дослідження, публіцистика, геральдика та ін.)

<http://www.history.com.ua/> – викладання історії в школах України, Питання до іспитів, корисні посилання (історія України та Всесвітня історія в Інтернеті, каталог навчальних закладів)

<http://pidruchniki.com/istoriya> – навчальні матеріали онлайн

http://ukrclass.info/ukr/electronic_library/122_95 – електронна бібліотека

<http://ukraine.ck.ua/> – сайт «Україніка»

<http://incognita.day.kiev.ua/101-prychyna-liubyty-ukrainu> – 101 причина любити Україну

<http://avr.org.ua/> – електронний архів визвольного руху

<http://www.ukrcenter.com/> Український центр (фотогалерея-історія) –

<http://izbornyk.org.ua/> – Ізборник. Історія України

<http://ukrstor.com/> – історія національного руху в Україні 1800-1920 рр.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLWEafJlvXzDfWQ-XrlU0JCv5ogrnrbDiwq> – листи з фронту

https://www.youtube.com/playlist?list=PLoZE7FiUPyjSoY_nFgiSAW54JqxHaEf4k – історія України

<https://www.youtube.com/playlist?list=PL0E210D668D637232> – історія України-2

<http://www.arthistory.ru/index.htm> – історія образотворчого мистецтва

http://www.vatican.va/various/basiliche/san_giovanni/vr_tour/index-en.html – віртуальна екскурсія Ватиканом

<http://chornobylmuseum.kiev.ua> – національний музей “Чорнобиль”

<http://www.3dmaps.com.ua/ua/place/palaci-ta-galereyi/palac-potockih.html> – палац Потоцьких

<http://incognita.day.kiev.ua/museums/trypillia/> – Історико-археологічний музей Трипілля

<http://www.gulag-museum.org.ua/> – віртуальний музей ГУЛАГу

<http://www.genealogy.zp.ua/> – генеалогія в Україні

<http://geacron.com/home-en/?&sid=GeaCron472516> – подорож у минуле. Як змінювалась карта світу з роками.

<http://www.iatp.org.ua> – український сервер громадянської освіти.

<http://www.gurt.org.ua/> – інформація від Центру розвитку громадських організацій «Гурт».

<http://www.polit.com.ua/> – інформаційний сервер «Політична Україна». Головним завданням цього серверу є подання інформації, пов'язаної з політичним життям в Україні та формування каталогу політичних ресурсів. Сервер складається з двох частин – інформаційної та довідкової.

<http://www.cdd.kiev.ua/> – сторінка в Інтернеті «Влада і суспільство: партнерство в законотворчості». На сторінці подано аналітичні матеріали щодо моніторингу та експертизи проектів рішень владних структур. Сторінка дозволяє приєднатися до обговорення законопроектів, висловити своє ставлення до них, запропонувати конкретні поправки та пропозиції.

<http://www.ukrcivnet.iatp.ua/> – сторінка «Політична наука та громадянська освіта в Україні» Інституту громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська Академія», яка містить корисну інформацію про дослідницькі проекти, методичні поради, літературу, посилання на Інтернет-ресурси з громадянської освіти, інформацію про семінари, конференції та інше.

<http://www.rada.gov.ua> – сторінка Верховної Ради України, яка містить законодавство України та дозволяє здійснювати швидкий пошук необхідних документів.

<http://www.civnet.org> – Досить повний ресурс навчальних матеріалів з громадянської освіти, опублікованих CIVITAS International, міжнародною НУО, метою якої є сприяння громадянській освіті та

розвитку громадянського суспільства. Описує нові розробки з громадянської освіти, пропонує дискусійний форум, а також бібліотеку навчальних матеріалів з громадянської освіти та навчальні курси.

<http://www.politea.net> – Politea використовується для організації контактів між організаціями, що сприяють політичній участі, освітянами та громадянами. Містить інформацію про організації, інституції та громадянські рухи по всьому світу, новітні розробки в галузі громадянської освіти.

<http://www.doba.lviv.ua> – Сторінка всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін. Містить науково-методичні розробки та посібники з громадянської освіти, інформацію про центр громадянської освіти «Доба», програми міжнародних обмінів та мереж з громадянської освіти та історії. На сайті розміщено також анонси щодо проведення семінарів та конференцій з громадянської освіти та матеріали з конференцій, що проходили в Україні.

<http://www.westukr.iatp.org.ua> – сайт «Інтерактивні технології у громадянській освіті» – західноукраїнський ресурсний інтернет-портал дистанційної освіти з суспільно-гуманітарних наук.

<http://www.westukr.iatp.org.ua/link.html> – велика колекція посилань на Інтернет-джерела з громадянської освіти в Україні, Росії та Білорусії.